

Tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu

Tác Giả: GS Tôn Thất Trình

Chúa Nhật, 28 Tháng 6 Năm 2009 22:25

---

*Hết giờ thì có Đàng Nai,
Hết cũ thì có Tân Sài chớ vô .
Đàng Nai giờ ở trên nhỡ cò,
Trên cha, trên mẹ, xuống đờ theo anh...*

Bà Rịa - Vũng Tàu là tỉnh nhứt nhứt các tỉnh Miền Đông Nam Bộ vào năm 1991- 1992 gồm luôn hai tỉnh Ninh Thuận - Phan Rang và Bình Thuận - Phan Thiết; còn miền Đông Nam Phần thì Cộng Hòa không có hai tỉnh cũ này. Diện tích chung là 1982.6 km² , nhưng dân số năm 2004 đã trên dân số tỉnh miền Đông diện tích lớn hơn là tỉnh Bình Dương (Thành Phố cũ), 897 600 người so với 883 200. Năm 2006, dân số là 926 300. Bắc giáp tỉnh Đàng Nai, Đông giáp tỉnh Bình Thuận (Phan Thiết), Tây giáp thành phố Sài Gòn (T P Hồ Chí Minh), phía Đông Nam tỉnh là Bình Đông. Tỉnh lỵ là thành phố Vũng Tàu , có 1 xã , 13 phường dân số năm 2004 là 248 000 người; thị xã Bà Rịa có 2 xã 7 phường , 83 621 người và 6 huyện là Châu Đức 148 000 người , Xuyên Mộc 131 220 , Tân Thành 102 028 người , Long Điền 118 054 người , Đất Đỏ 62 059 người và huyện Côn Đảo 4694 người. Tỷ lệ dân Kinh chiếm 95 % dân số . Sau đó là tộc dân Hoa , và một ít tộc dân Chăm , và tộc dân Khmer .

Chút ít sông dòng lịch sử

Đầu Tây lịch kể nguyên nước Phù Nam (Founan) là một quốc gia vùng miền Đông Nam Á Châu , kinh đô ở Vyadhapura (gần thành phố Bà Nam ngày nay). Lịch sử Phù Nam gồm nước Cam Bốt cùng xứ Nam Việt , bán đảo Malacca, phần lớn miền Nam , đàng bồng và thềm sông Cửu Long, Thái Lan. Người Phù Nam đã đến bán đảo Đông Dương vài thế kỷ trước Tây Lịch, thâm nhập văn hóa Ấn Độ , tôn giáo , chế độ, pháp luật Ấn Độ , quan niệm văn minh quy định kiến trúc giáo . Ngoài Canh nông , họ đã buôn bán với Ấn Độ , Trung Quốc, Mã Lai và cả La Mã nữa , qua cửa biển chánh Phù Nam là cửa Eo, gần chân núi Ba Thê. Thế kỷ thứ 6, sau khi vua Rudravarman chết, các tiểu vương quốc hầu không tồn tại nữa. Năm 550- 600, cháu Rudravarman , là Sam Bor, tiểu vương Kambuja, tiểu thân Cam Bốt, phía bắc Phù Nam, xuôi dòng Cửu Long , chiếm kinh đô Vyadhapura, lên ngôi vua Kam buja mà ta và Tàu gọi là Chân Lạp (ta còn gọi là Cao Miên). Thế kỷ sau, Chân Lạp chia ra làm hai : nước Chân Lạp là đất miền Trung Lào và Hào Lào ngày nay, Thủy Chân Lạp phía nam là miền sông ngòi cửa biển và sông Cửu Long cho đến biển . Thủy Chân Lạp, lúc đó có đến 2 triệu vua. Họ bán thế kỷ thứ 8, Chân Lạp bị cướp biển Java (Ấn độ nêxia) đến cướp phá, rồi phá hủy thủ phủ Java. Năm 802, Jayavarman 11 thế kỷ nhứt Chân Lạp, thoát ly Java, đất nước thịnh vượng cho đến quốc gia Khmer. Các thế kỷ sau , Chân Lạp liên tiếp đánh nhau với Chiêm Thành. Chiến tranh kéo dài một thế kỷ , vào thế kỷ 12. Kinh đô Angkor (Đền Thiên Đền Thích) phải làm đi làm lại ba lần , vì chiến tranh liên tiếp họ chiến tranh với Chiêm Thành . Đến triều vua Ta Chay và con là Nippan Bat (1340- 1346), Chân Lạp đã mất các thuộc địa ở Tiêm La (Thái Lan) , Ai Lao và các miền lớn vùng thềm sông Cửu Long Menam.

Đến Miền Xuy - lỵ Phức Tịch chớ ng giờ an dân di cư khỏi cướp Che M và quân Miên thay Phù Nam bởi họ lỵ ng lỵ o Che M , để trở thành Phức Tuy, Bà Rịa - Vũng Tàu

Từ thế kỷ thứ 17, đã có nhiều người Việt Nam từ miền Bắc hay miền Trung đến hai xứ Đàng

Tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu

Tác Giả: GS Tôn Thất Trình

Chúa Nhật, 28 Tháng 6 Năm 2009 22:25

Nai (Biên Hòa) và Mũi Xuy , trở m dng chân đ u tiên c a bà con ti u qu c Che M , Chân L p b o h , v đ t làm ru ng . R i ti n đ n đ n B n Nghé , Hóc Môn (hóc là vùng sinh i y cây môn - taros m c um tùm). Năm 1620, chúa S i Nguy n Ph c Nguyên gã con gái, công n ng Ng c V n, cho vua Chân L p Chey Chetta 11, đang tìm th l c ch ng i lân bang Tiêm La. Năm 1623, nh c u xin c a hoàng h u Ngoc V n, vua Chey Chetta ch p thu n cho tri u đình Thu n Hóa (Hu) thi p l p c s thâu thu p Prey kor (Sài Côn , Sài Gòn), khuy n khích ng i Vi t di c đ n đó làm n. Chúa Nguy n còn l y c giúp chính quy n Cao Miên gìn gi tr t , phá m t t ng l nh đ n đóng p Prey kor n a.

Năm 1658 , theo i khuyên c a thái h u Ng c V n, con c a Préah Outey là So và Ang Tang b N c Ông Chân gi t ch t đ at ngôi , c u c u chúa Nguy n. Chúa Hi n Nguy n Ph c T n sai phó t ng dinh Tr n- Biên (ch m i là tr n Phú Yên) là Nguy n Ph c Y n đem 3000 quân đánh chi m thành H ng Ph c (thành Mũi Xuy - Bà Rịa) , b t N c Ông Chân b c i đem v n p cho Chúa đang Qu ng Bình. Năm 1659, N c Ông Chân ch t, Chúa Nguy n phong So làm vua Chân L p, hi u là Batom Reachea 1660- 1672). Năm 1672, Batom Rachea b em r Chey Choetha III gi t, đ at ngôi . Nh ng năm 1673, Chey Choetha cũng b gi t.

Con đ u c a Batom Rachea là Ang Chei (1673- 1674), s ta g i là Ông Đài i đ p l y thành Nam Vang, r i ti n xu ng chi m Sài Côn, có thêm binh Tiêm La giúp. Ông Đài cũng đ p l y thành Mũi Xuy, r t kiên c . Năm 1674, chúa Hi n sai Nguy n D ng Lâm (?) Cai c Nha Trang , thu c dinh Thái Kh ng làm th ng binh và Nguy n Diên Phái làm tham m u , đem quân đi đánh; th a lúc quân Miên không đ phòng, chi m đ n Mũi Xuy, không v y máu . Ba ngày sau , quân Miên b n m t kéo v vây đ n . Nguy n Diên Phái đóng c a kiên th , không giao chi n. Đ i quân Nguy n D ng Lâm kéo đ n, trong ngoài giáp công, đánh tan rã quân Miên, nhân đó g i tên l y Mũi Xuy là Ph c - t (ph c tr i cho). Sau đó đ i binh ti n chi m Sài Côn, r i quan quân theo đ ng th y b , ti n thêm phá Gò Bích , Nam Vang.

Năm 1698, chúa Minh Nguy n Ph c Chu sai th ng xu t Nguy n H u Kính vào kinh l c vùng đ t m i, chia đ t Đông Ph l y x Đ ng Nai, đ t huy n Ph c Long l p dinh Tr n Biên (Biên Hòa); l y x Sài Côn đ t huy n Tân Bình l p dinh Phiên Tr n (Gia Đ nh); đ t ph Gia Đ nh, h u th ng thu c hai dinh Tr n Biên và Phiên Tr n. Chúa i sai chiêu m thêm l u dân ch ng 4 v n h - gia đình t B Chính (Qu ng Bình) vào các huy n, ph , dinh tr n m i khai kh n ru ng đ t, l p thôn xã, ph ng p. Đo đó m i có câu: “ Nh t (g o) Đ ng Nai, nhì (g o) hai huy n”, là Phong L c và L Th y, Qu ng Bình. Khi ph Gia Đ nh m i thành l p, đ t đại hoang vu , ph n nhi u là đ t bùn l y, ch a có đ ng b , ph i đi đ ng th y, đ d c. Năm 1748, th i chúa V Nguy n Ph c Khóat, Đ i u Khi n Nguy n h u D o m i đ p m t con đ ng th ng, đ t b n đ , b t c u c ng, n i bùn l y thì đ p đ t b i thêm lên, trên đ ng đ t nhà tr m g i là “ thiên lý cù “ t phía b c C u S n đ n Mũi Xuy. Thiên lý cù này p phía b c, đ n năm Gia Long th 14 (1815) m i đ p thiên lý cù phía tây lên đ n Nam Vang .

Đ i tên t Mũi Nghinh Phong , Tam Thoàn, Tam Th ng qua Vũng Tàu , Ô C p

Còn Vũng Tàu là thành ph mi n Đông Nam B , cách Sài Gòn ch ng 125 km . X a kia là bi n, đ n đ n hóa thành b i l y, có nhi u loài cây ki u r ng sắc nh đ c, cóc , sủ, v t và cũng là n i c trú m t s loài chim bi n và rái cá. Hiện còn có ch tên là “ Gh nh Rái “. Tàn th t nh l này n m trong bán đ o, phân cách đ t li n b ng m t sông v nh nh là sông C Mây. S

Tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu

Tác Giả: GS Tôn Thất Trình

Chúa Nhật, 28 Tháng 6 Năm 2009 22:25

sách còn ghi lại hình ảnh xa xưa của Vũng Tàu ở Đới Nam nhất thế kỷ, Gia Định thành thông chí. Suốt hai thế kỷ thế 15 và 16, Vũng Tàu đã là nơi các tàu buôn bán Âu Châu cập bến. Hoạt động tàu buôn nhộn nhịp, nên có tên là Tam Thôn (hay Tam Thủy), Thủy Úc (tức là vũng tàu đòu). Trước tiên, Vũng Tàu có tên là Tam Thủy, làm đình thờ vua Minh Mạng, nhà thờ đức 3 ngài ở Việt đòu tiên “ thế kỷ b o t Biển Đông (?), đức đức nh c tr c nh t đ đây và thành lập 3 xã là Thủy Nh, Thủy Nh và Thủy Tam. Ghềnh đá Vũng Tàu thời trước có tên là Mũi Nghinh Phong. Trong trình của ngài B Đào Nha, Vũng Tàu có tên là Cinco Chagas (tiếng Bồ đào Nha có nghĩa là 5 v t th ng c a chúa c u th . Trong trình s th n i ti ng th k th 16 th i Ph c H ng Pháp ”nh ng đ a con c a Luxô”, nhà đ i thi hào Camôix đã con thủy n c a ông trên đ ng b l u đày tr v ghé qua Vũng Tàu. Trong ký s ”cu c du hành sang Đ i Nam”, năm 1821, (Song An C sĩ - Dòng Việt 2009 - đ ch nhan đ là Hành trình qua Nam Việt “ xu t b n l n th nh t năm 1823 ở Boston, l n th hai ở Luân Đôn năm 1824), trung úy Ngài M John White cũng t Vũng Tàu và vùng ph c n. Vũng Tàu còn có tên ch Pháp là Sinkel Jacques hay Sint Jacques, g n li n v i ch Cap - Mũi Đ t, thành ra Cap Saint Jacques - Mũi Thánh J c. V sau, th i Pháp thu c g i là Ô C p (Au Cap) hay v n v n ch là C p.

Tháng 2 năm 1859, súng đ i bác -cà nông quân đ i nhà Ngài n Ph c b n l n đ u tiên vào tàu chi n Pháp xâm l c Nam K -Cochinchina, (chúng tôi đ ng ý v i BS Ngài n L u Viên lu n r ng Cochin phát sinh t ch Cauchin là C u Chân, không ph i là Giao Ch) t đ n Ph c Thủy cách B i Tr c Vũng Tàu kh ang 100m. Ng c l i h i đ ng - light house Vũng Tàu, Pháp xây đ ng năm 1907 ở m t đ nh th p núi Núi Nh, xây đ ng l i năm 1911 ở đ nh cao h n, đ ng kính 3m, cao 18 m, chi u sáng th y bi n xa đ c g n 65 km, trên b có đ t 4 súng cà nông cũ c a Pháp, m i súng dài 10m và n ng m y t n, có lúc đã dùng đ ch ng tr tàu t n công t bi n .

Năm 1876, th c dân Pháp nh p Vũng Tàu vào qu n Bà Rịa, thu c Sài Gòn. Tháng 5 năm 1895, thế kỷ đ c Nam k ra nh đ nh bi n Cap Saint Jacques thành m t th xã t tr . Năm 1898, Cap Saint Jacques l i nh p vào qu n Bà Rịa, nh ng năm 1899 lại chia đôi nh cũ. Tháng t năm 1905, Cap Saint Jacques tr thành m t qu n thu c t nh Bà Rịa. Đáng nêu ra là B ch Dinh - Villa Blanche, toàn quy n Đông Pháp Paul Doumer, sau đó có lúc làm T ng Thủy n c Pháp, xây c t các năm 1898- 1916, l y tên con gái yêu quý nh t là Blanche; ở s n Núi L n, trên m c bi n 50 m. Thủy ng hay đ c dùng làm dinh toàn quy n Đông Pháp mùa hè. T ng bên ngoài B ch Dinh trang trí đ y t ng đ iêu kh c ki u Hy Lạp p c x a. Hai t ng thế kỷ th i C ng hòa đ u s đ ng B ch Dinh làm n i nhĩ hè, nh ng đ i tên là Dinh Ông Thủy ng. G n B ch Dinh ở C n Môn, cũng là n i Th c dân Pháp giam l ng vua Thành Thái, ch ng Pháp, tr c khi đày vua đ n đ o Réunion, năm 1909 - 1910. M t nhà ái qu c khuy t danh mi n Nam (?) đã m n l i vua Duy Tân nh cha:

Đ t ru t C n Môn ng n sóng chi u,
L n nay hoang đ o l i bu n thiu.
M i năm nào khác mài g m tá ?
Trong v t ng nghe t ng k m reo.

T ng cũng nên nh c l i n nh sĩ cô Kim C ng (v i v k ch xã h i c m đ ng “ Lá S u Riêng “), thi u tá đ i p viên ng m c a Mắt Tr n Gi i phóng Mi n Nam (?) cho bi t cô là con t

Tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu

Tác Giả: GS Tôn Thất Trình

Chúa Nhật, 28 Tháng 6 Năm 2009 22:25

---

sinh của vua Thành Thái, bị giam ở Côn Môn, khi cô Kim Cương ra Huế, sau 1975, vài ngày ở làng ông nội là vua Đức Đế, sinh ra vua Thành Thái.

Năm 1929, Cap Saint Jacques trở thành một tỉnh và năm 1934 là một thị xã. Thời Đế quốc Cộng Hòa, Bà Rịa đổi tên là Phước Tuy và Cap Saint Jacques là quận Vũng Tàu (?). Ngày 30 tháng 5 năm 1979, Vũng Tàu là tỉnh lập của Đức khu Vũng Tàu - Côn Đảo. Ngày 12 tháng 8 năm 1991, thành lập chính thức tỉnh Vũng Tàu - Bà Rịa, và tỉnh lập Vũng Tàu là một thị xã. Thời kỳ kế hoạch năm 1901, Vũng Tàu có 5690 người, trong đó 2000 người là đã là dân di cư các tỉnh miền Bắc, đa số sống nghề đánh cá. Di cư từ các tỉnh miền Bắc và Bắc Trung Việt, sau năm 1954 - 56, cũng bị dồn đi làng đánh cá xác Phước Tỉnh - Vũng Tàu thành một công đánh cá và chỉ bị hơn hai phần trăm Phan Thiết, Phan Rang. Sau tháng 10 1975, đa số dân đánh cá này chuyển sang Mỹ, đến định cư ở các bang vùng Vịnh Mexico, châu thổ sông Mississippi... tái lập, canh tân nghề làng đánh tôm cá biển Hoa Kỳ, giàu sang phú quý, con cái đi du học, mãi cho đến khi bị bão Katrina tàn phá mới đây. Khác hơn Vũng Tàu, nghề năm đầu Pháp thuộc, một nhà thám hiểm Nam, sách in năm 1989 của tờ báo Trăn ghi là của Nguyễn Trăn (1828-1871), nhà cầm đầu khi chia miền Nam Kỳ - lập tỉnh, đã cảm khái bằng chữ Hán (bản dịch của Lê Huy Nguyên):

*Rời rác nhà dân ở xóm Tây,
Rừng thẳm hơi khói tỏa ban mai.
Bao quanh biển ba hòn núi,
Đốt đèn tàu qua một hải đài.
Ở sông yên lặng hình như cũ,
Cảnh sắc mùa tắm khác ngày ngày.
Non sông như vậy ai làm chủ?
Mười năm hơi ông xanh thắm cuối này.*

Côn Đảo

Côn Đảo thực ra là một quần đảo. Cách Vũng Tàu 185 km và cách Sài Gòn 230 km. Quần đảo gồm 16 đảo và tiểu đảo núi non,. Diện tích tổng cộng là 75.15 km² và dân số chỉ 5000 người.

Thời chúa Hiền Nguyễn Phúc Tần., năm 1653 đã có duy nhất binh đội biệt lập quân binh, thủy binh và tổng binh các dinh. Nhà chúa dinh là một quân đoàn. Lập một đoàn binh thủy quân gọi là đội Hoàng Sa, thu các dinh Quảng Nam, cuối năm vào tháng 3 thì đi thủy ra đảo. Cai đội Hoàng Sa, sau đó còn kiêm quản một đội khác là Bắc Hải đi ra Côn Lôn (Côn Đảo) và các đảo Hà Tiên kiểm soát, thu lợi các hải sản v.v... Côn Sơn, tên Pháp là Poulo Condore, đã được hai công ty Anh London East India Company, thành lập cuối năm 1600 và công ty Pháp Compagnie des Indes orientales thành lập năm 1664, dự tính. Năm 1866, chỉ thị của Pháp đi tìm Pháp Ayuthia ở Tiêm, đến gặp Poulo Condore làm thương quán cho các quốc gia Pháp mang buôn bán ở Việt Đông. Nghề công ty Anh năm 1702 đã tranh tiên, đem 8 chiến thuyền người Anh, số ta gọi là Man An Liệt - English, cùng đến đóng hơn 200 người, đóng một đảo ở Poulo Condore, chỉ cho lập thương quán, giao cho Allen Catchpole làm quản lý, không hạn chế. Trăn thì dinh Trăn Biên (Biên Hòa) Trăn Phước Phan năm 1703, vâng lệnh chúa Minh Nguyễn: Phước Chu tìm cách trục giặc An Liệt, đã dùng mưu người Mã Lai (Chà Và -

Tình Bà Rịa - Vũng Tàu

Tác Giả: GS Tôn Thất Trình

Chúa Nhật, 28 Tháng 6 Năm 2009 22:25

Java) làm nái áng, đang đem nái láa đát đán, giát hát mái ngái Anh trong đán, trá hai ngái trán tháat (hai năm sau 1705, mái vá đán đát Lahore , bán đáo Malacca), bát Catchpole đóng cái chá vá Thuán Hóa. Năm 1721, công ty Pháp phái mát nhân viên tên là Renault đán nghiên cáu đát mát cá sá ở Côn Sán . Năm 1755, tháng gia Pháp ở n Đá Potais Leroux, đá nghá lên bá tráng Tài Chánh Pháp Marchault , mát đá án trình bày nháng lái ích tháng mái, chián lá cáa Poulou Condore. Ông còn cho bát dân đát lián xá Đáng Trong, đã ra khai thác đát đai Côn Sán, áccháng 1500 ngái năm đó. Tóm lái cha ông chúng ta đã bát tá 1 lâu vai trò quan trọng cáa Vũng Tàu và đáo Côn Sán , háu gán giá và phát trián bián Đáng nác nhà, cá sác đánh đái giác ngoài tá đáng xâm chiám nhá cách đây hán 300 năm .